

Docentenhandleiding – Tijdlijnopdrachten: Van jagers tot grafvelden

TV: Tijd van jagers en boeren (prehistorie)

KA: De levenswijze van jagers-verzamelaars

Het ontstaan van landbouw en landbouwsamenlevingen

Lestijd: Ca 45-60 minuten

Alle opdrachten zijn afzonderlijk aan te passen om de duur/moeilijkheid te veranderen.

Leerdoelen

- De leerling plaatst vier prehistorische samenlevingen in de juiste chronologische volgorde.
- De leerling vergelijkt kenmerken van jagers, verzamelaars en boeren.
- De leerling herkent het verband tussen leefwijze, cultuur en gebruiken rondom de dood.
- De leerling ontwikkelt historisch besef door interpretatie van dilemma's.

Variant A – Visuele tijdbalk: Vier mensen, vier tijden

Leerlingen maken een tijdbalk en beschrijven per persoon:

- Neanderthaler: woont in grot, jaagt met vuistbijlen, begraven met werktuig mogelijk.
- Rendierjager: nomadisch, jaagt op rendieren, mogelijk tijdelijke graven.
- Bandkeramieker: vaste woning, landbouw, grafvelden met grafgiften.
- Hunebedbouwer: landbouw, megalieten als grafmonument, gemeenschapsgevoel.

Variatiemogelijkheid:

Laat leerlingen zelf een plattegrond maken van een dorp of woonplaats (schematisch) of laat de samenleving bouwen in sims/roblox/minecraft.

Variante B - Kaart, tijdbalk en begrippenweb







Voorbeelden van koppelingen:

- Belvédère (Neanderthaler) → nomadisch, verzamelen, vuurstenen werktuig, jagers
- Rendierjagers → nomadisch, verzamelen, simpele grafgiften, jagers
- Elsloo (Bandkeramiekers) → akkerbouw, grafveld, bandversiering, vaste woning, sedentair
- Drenthe (Boeren) → hunebed, begrafenis, symboliek, akkerbouw, vaste woning, sedentair

Juiste volgorde tijdlijn

Alle afbeeldingen vallen onder: Wilbrink (2025). ChatGPT (versie 5). [Generatieve AI].

<p>Neanderthaler (~250.000 v.Chr.)</p>	 An illustration showing a group of Neanderthals in a cave. In the foreground, a man is working with a stone tool. In the background, several other individuals are gathered around a fire, and a woman is holding a child. The scene is dimly lit, with light coming from the fire and an opening in the cave.
<p>Rendierjager (~10.000 v.Chr.)</p>	 An illustration of reindeer hunters in a snowy, mountainous landscape. A group of people, including a man, a woman, and a child, are gathered around a fire. A dog is also present. In the background, there are reindeer and a small hut. The scene is set in a cold, winter environment.
<p>Bandkeramieker (~5300 v.Chr.)</p>	 An illustration of Neolithic farmers in a rural setting. Several people are engaged in pottery-making. A woman is shown shaping a pot on a wheel, while others are working with clay. In the background, there are simple thatched-roof huts and a field.
<p>Hunebedbouwer (~3000 v.Chr.)</p>	 An illustration of Neolithic farmers in a rural setting. Several people are engaged in pottery-making. A woman is shown shaping a pot on a wheel, while others are working with clay. In the background, there are simple thatched-roof huts and a field. A large stone structure, possibly a megalith, is visible in the distance.

Variant C – Dilemma-tijdslijn

Lees de onderstaande situaties. Bespreek met je groep bij welke tijd of samenleving dit hoort. Teken daarna een tijdbalk en hang de dilemma's op de juiste plek.

- Je moet kiezen: trek je met je groep verder, of blijf je bij een vruchtbare rivier en bouw je een huis?
 - a. Bandkeramiekers (~5300 v.Chr.)
 - b. Toelichting: Dit weerspiegelt de overgang van een nomadisch naar een sedentair bestaan. Bandkeramiekers bouwden vaste boerderijen.
- Het weer slaat om: ga je met de rendieren mee naar een nieuwe locatie of blijf je op de oude plek?
 - a. Rendierjagers (~10.000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: Rendierjagers leefden nomadisch en volgden de kuddes over de toendra's.
- Jullie willen het voedsel verdelen. Doe je dat eerlijk in de groep of geef je meer aan de leider die het meeste bezit heeft?
 - a. Bandkeramiekers (~5300 v.Chr.) of Hunebedbouwers (~3000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: In grotere samenlevingen ontstond ongelijkheid; sommige mensen hadden meer bezit en status.
- Je hebt een mooi versierd voorwerp gevonden bij een andere stam. Hou je het, ruil je het of geef je het terug?
 - a. Neanderthalers (~250.000 v.Chr.) of Rendierjagers (~10.000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: Er is bewijs van ruilnetwerken over grote afstanden (bijv. vuursteen, schelpen).
- Iemand uit je stam is overleden. Leg je hem neer in een ondiep graf met zijn favoriete werktuig?
 - a. Neanderthalers (~250.000 v.Chr.), Rendierjagers (~10.000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: dit is één van de eerste sporen van begrafenisrituelen; er zijn graven gevonden met werktuigen als grafgiften.
- Je boerderij is beschadigd door storm. Repareer je hem zelf of roep je de hulp in van de burens in het dorp?
 - a. Bandkeramiekers (~5300 v.Chr.) of Hunebedbouwers (~3000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: Bandkeramiekers leefden in dorpen met sociale samenhang. Samenwerking binnen en tussen boerderijen was belangrijk voor overleving.
- Je hebt een overschot aan graan. Wat doe je ermee?
 - a. Bandkeramiekers (~5300 v.Chr.) of Hunebedbouwers (~3000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: dit is een typisch landbouwprobleem – voedsel opslaan, delen of ruilen is pas relevant bij vaste landbouw.

- Je vind een schedel van een groot dier. Gebruik je die als werktuig of geef je die een speciale plek bij de vuurplaats?
 - a. Neanderthalers (~250.000 v. Chr.)
 - b. Toelichting: Er zijn aanwijzingen voor symbolisch denken en rituelen met dierlijke resten. Dit dilemma stelt de vraag: puur praktisch of ook betekenisvol?
- Je stam denkt aan het bouwen van een stenen graf. Doe je dat samen, of kiest iedereen voor een eigen graf?
 - a. Hunebedbouwers (~3000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: Hunebedden waren gezamenlijke grafmonumenten. Deze vraag laat zien dat begraven ook iets over groepsgevoel zegt.
- Je stam heeft een bijzondere speerpunt gevonden. Geef je die mee aan een overleden jager?
 - a. Hunebedbouwers (~3000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: bij hunebedden en andere graven zijn vaak waardevolle voorwerpen als grafgiften meegegeven, mogelijk met symbolische waarde.
- Je woont in een lang rechthoekig huis. Wat bouw je eromheen?
 - a. Bandkeramiekers (~5300 v.Chr.)
 - b. Toelichting: Langhuizen zijn kenmerkend voor deze eerste boeren. Rond het huis lagen akkers, opslagplaatsen en soms greppels of palissades.
- Je hebt een speer verbeterd zodat hij verder vliegt. Deel je dat met je groep of hou je het geheim voor je voordeel?
 - a. Neanderthalers (~250.000 v. Chr.) of Rendierjagers (~10.000 v.Chr.)
 - b. Toelichting: Technologische innovaties zoals de speerwerper waren van groot belang. Samenwerking vergrootte overlevingskansen, maar egoïsme ook.

Didactische tips

- Laat leerlingen de tijdlijn fysiek op de vloer uitzetten.
- Bespreek verschillen in mobiliteit en bezit door de tijd heen.
- Sluit af met een reflectie: Welke samenleving spreekt jou het meest aan en waarom?